

Från kolera till kunskapsprov på Albanokullen

Den 28 mars 1890 togs ett beslut som skulle påverka nästan hela min uppväxt. Då bestämdes det nämligen att det på Albanokullen i Stockholm skulle byggas ett epidemisjukhus. Det var inte det första epidemisjukhuset i Stockholm, sedan tidigare fanns på Hornsgatan "Gäldstugan" även känd som "Bysis", men det nya sjukhuset skulle under det kommande seklet bli det största och viktigaste i huvudstaden. Stockholms epidemisjukhus, senare kallat Roslagstulls sjukhus, ritades av arkitekten Per Emanuel Werming, som kanske fick uppdraget på grund av hans tidigare succéer med tvillingbyggnaderna Norra Real och Södra Latin. Att sjukhuset skulle ligga på just Albanokullen var självklart: platsen var isolerad från den övriga staden, något som naturligtvis var fördelaktigt när man hade att göra med smittsamma sjukdomar. Den 18 september 1893 invigdes sjukhuset, och 125 år, 8 månader och 24 dagar senare gick jag ut ur grundskolan i samma lokaler.

Efter att Roslagstulls sjukhus lagts ner år 1992 har olika verksamheter rymts i lokalerna, bland annat min grundskola. Att tillbringa varje dag i det som förut var sjukhuslokaler kan kännas otäckt, särskilt med tanke på att det inte var vilket sjukhus som helst, utan ett epidemisjukhus. I samma rum där jag pluggade franskglosor hade folk behandlats för tyfus, och i min matematiksal hade människor dött i kolera. Trots att byggnaderna inte hade använts som sjukhus på över 20 år undvek man ändå att luta sig för hårt mot väggarna, av fruktan för att någon enstaka difteribakterie skulle ha överlevt i väggens sprickor. Men, som med det allra mesta, vande man sig. Efter de första skräckinjagande veckorna i sjätte klass tänkte man inte längre på de pompösa och höga entréportarna som var anpassade för sjuktransporter och bårar. Man tänkte inte längre på de stora fönsterna som tidigare hade varit nödvändiga för att kunna vädra ut lokalerna. Man tänkte inte längre på att klassrummen var formade så att patientsängarna skulle få plats bredvid varandra. Det enda man tänkte på var nästa uppgiftsinlämning, eller det där viktiga provet. Och när jag år 2019 gick ut nian, och för sista gången passerade genom de höga portarna, var jag ledsen över att behöva lämna de trygga lokalerna.

På Roslagstulls sjukhus behandlades människor med epidemiska sjukdomar som difteri, scharlakansfeber, tyfus och kolera. Difteri var en vanlig sjukdom i Sverige under tidigt 1900-tal, och det var framförallt barn som drabbades och dog. Detsamma gällde scharlakansfeber, och på regionarkivets hemsida går det att läsa om ett särskilt svårt utbrott som inträffade år 1949. Vid den tidpunkten var epidemiska sjukdomar på nedgång, och när utbrottet kom var sjukhuset inte ordentligt förberett. Det fanns inte tillräckligt med ambulanser och istället tvingades man hyra in bussar för att kunna hämta alla vårdbehövande. Tyfus var en annan sjukdom som behandlades på Roslagstull. Begreppet är egentligen ett samlingsnamn på flera sjukdomar, som alla beror på dålig hygien och har en hög dödlighet. Till Albanokullen kom även de som var sjuka i kolera. Sjukdomen hade främst härjat under mitten av 1800-talet, men rädslan för nya utbrott var stor och det var delvis därför Roslagstulls sjukhus byggdes. Kolera spreds genom förorenat vatten och ledde till uttorkning och så småningom döden. Åren 1834 och 1835 utbröt stora koleraepidemier i Stockholm, och vid varje utbrott dog cirka 3000 människor under bara några veckors tid. I hela Sverige dog sammanlagt ungefär 37 000 svenskar av sjukdomen. Då hygien förbättrades mot slutet av 1800-talet sjönk antalet kolerasjuka avsevärt, men rädslan för sjukdomen fanns som sagt kvar.

Innan Roslagstulls sjukhus hann stänga skulle ytterligare en farsot drabba världen och behandlas på sjukhuset – aids. År 1982 diagnostiserades den första personen i Sverige med sjukdomen. Roar Brynjulfsson Klingenberg arbetade på Café Opera vid Kungsträdgården och i oktober samma år besökte han sjukhuset för sina symtom. Sjukdomen var i stort sett okänd och i desperata försök att

kontrollera den tilltagande epidemin tog man till drastiska medel. Sverige var till exempel det enda landet i Europa som införde en lag mot bastuklubbar, för att begränsa möjligheterna för homosexuella män att träffas och ha sex. Lagen var verkningslös, och innan forskningen hade hunnit ikapp sjukdomen vann den över Klingenberg, som den 21 september 1984 dog på Roslagstulls sjukhus, 42 år gammal.

Nästan exakt 100 år efter att Roslagstulls sjukhus öppnat sina portar stängdes det för gott. Den medicinska forskningens framsteg hade helt enkelt kommit så långt att särskilda sjukhus, isolerade från stadslivet, inte längre behövdes. Tack vare bland annat vaccinet var smittsamma sjukdomar inte längre så omfattande eller dödliga. Men en verksamhets död är en annan verksamhets bröd, för i de gamla sjuksalarna flyttade alltså min grundskola in. När Covid-19-pandemin blåste in över Sverige och Stockholm hade jag redan lämnat Roslagstull. Distanslektionerna genomled jag under min gymnasietid, på en annan skola. Att gå miste om en av de viktigaste perioderna under ungdomen, gymnasieåren, var självklart inte roligt, men jag kunde inte låta bli att tänka på att det hade varit ännu värre om jag varit kvar på Albanokullen, som var så starkt präglad av olika epidemier. Min gymnasieskola ligger visserligen också i ett gammalt sjukhus, Norrtulls sjukhus, men där är man i alla fall inte rädd för att kolerabakterier ska sitta i väggarna.

Idag är det ungefär två år sen Covid-19 kom till Sverige. Sjukdomen klassas inte längre som allmänfarlig och samhällsfarlig, och jag har fått gå mitt tredje och sista år på gymnasiet utan några pandemirestriktioner. Jag har tre doser vaccin i kroppen och snart kan det bli dags för en fjärde. Precis som tidigare epidemier har Covid-19 ebbat ut och en smittfri framtid kan skönjas vid horisonten. Och trots att coronaviruset har skördat många liv kan det vara bra att minnas att det faktiskt kunde ha varit mycket värre. Tänk exempelvis på alla koleraepidemier vi har haft bara i Stockholm. Nya epidemier och pandemier är naturligtvis oundvikliga, men vi är idag mycket bättre förberedda för dem än vi någonsin varit. Det finns ju faktiskt en anledning till att vi inte längre har ett epidemisjukhus i Stockholm.

Källor:

Fläcktyfus. *Nationalencyklopedin*.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/fl%C3%A4cktyfus> (Hämtad 2022-05-11)

Folkhälsomyndigheten. Sjukdomsinformation om kolera. *Folkhälsomyndigheten*. 2017.

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/smittsamma-sjukdomar/kolera/> (Hämtad 2022-05-11)

Folkhälsomyndigheten. Sjukdomsinformation om tyfoidfeber. *Folkhälsomyndigheten*. 2013.

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/smittsamma-sjukdomar/tyfoidfeber/> (Hämtad 2022-05-11)

Forum för levande historia. Första kända fallet av hiv i Sverige. *Levandehistoria.se*. 2015.

<https://www.levandehistoria.se/hbtq/sighsten-herrgard-kampade-mot-hiv-och-okunskap> (Hämtad 2022-05-11)

Hivplus. Historia. *Hivplus.se*. <https://hivplus.nu/sv/historia/> (Hämtad 2022-05-11)

Koleraepidemin i Stockholm 1834. *Wikipedia*, 2021.

https://sv.wikipedia.org/wiki/Koleraepidemin_i_Stockholm_1834 (Hämtad 2022-05-11)

Regionarkivet. Epideminämndens protokollsböcker 1919-1940. *Region Stockholm*.

<https://www.regionarkivet.regionstockholm.se/vara-arkiv/fynd-i-arkivet/arkivens-dag-2020/epidemina-mndens-protokollsbocker-1919-1940.html> (Hämtad 2022-05-11)

Roar Klingenberg. *Wikipedia*, 2020. https://sv.wikipedia.org/wiki/Roar_Klingenberg (Hämtad

2022-05-11)

Roslagstulls sjukhus. *Wikipedia*, 2020. https://sv.wikipedia.org/wiki/Roslagstulls_sjukhus (Hämtad

2022-05-11)

Tyfus. *Svenska Akademiens Ordbok*, 2009. https://www.saob.se/artikel/?unik=T_3235-0276.exD7

(Hämtad 2022-05-11)

Tyfus. *Wikipedia*, 2021. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Tyfus> (Hämtad 2022-05-11)

Winfridsson, Gudrun. Kolera spred skräck på 1800-talet. *SO-rummet.se*. 2021.

<https://www.so-rummet.se/fakta-artiklar/kolera-spred-skrack-pa-1800-talet> (Hämtad 2022-05-11)